

კირმენ ურიბე
Kirmen Uribe

მთხვეტი ხელი

MIENTRAS TANTO CÓGEME LA MANO



ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 2013

კირმენ ურიბე
მომეცი ხელი

Kirmen Uribe
Mientras tanto cógeme la mano

Liburu honen itzulpenak Etxepare Euskal Institutuaren diru-laguntza izan du.

La traducción de este libro ha sido subvencionada por el Instituto Vasco Etxepare.



მთარგმნელი: ვლადიმერ ლუარსაბიშვილი

რედაქტორი: ნატალია ვაჩიშვილი

კომპიუტერული

უზრუნველყოფა: თინათინ კვიციანი

© 2013 ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ISBN 978-9941-18-154-2

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
ქაქუცა ჩოლოყაშვილის 3/5, თბილისი, 0162, საქართველო

ILIA STATE UNIVERSITY PRESS
3/5 Cholokashvili Ave, Tbilisi, 0162, Georgia

სარჩევი

KIRMEN URIBE, LA REVOLUCION TRANQUILA	1
კირმენ ურიბე მშვიდი რევოლუცია	9
UN SECRETO	17
საიდუმლო	20
UNO	29
ერთი	29
DOS	53
ორი	53
TRES	73
სამი	73
CUATRO	93
ოთხი	93
CINCO	113
ხუთი	113
SEIS	133
ექვსი	133
SIETE	146
შვიდი	147

KIRMEN URIBE, LA REVOLUCION TRANQUILA

La aparición a finales del año 2001 del libro de Kirmen Uribe *Bitartean heldu eskutik* [Mientras tanto tómame de la mano] (se traducirá como *Mientras tanto cógeme de la mano*) supuso una auténtica revolución tranquila en el mundo de la poesía vasca de la década del 90 y principios de este siglo que ya vivimos. No sólo porque en el mes de su publicación rompió todos las marcas de venta, agotando su primera edición, y en el momento de escribir estas líneas se encuentra en la cuarta edición, sino sobre todo, porque en esta línea de caminos cruzados que suponen las estéticas de final y principio de milenio, realizó el dibujo de una corriente estética que viene a retomar el contacto con la línea clara, con la recepción de las poéticas de Auden y T.S. Eliot, la recuperación de problemas vitales y de actualidad, aunque la ficcionalidad se reclama en todo momento, y ha propuesto una nueva lectura de la contemporaneidad, más que de la postmodernidad, en una poesía que “diga cosas” claramente, y no se atiborre de palabras, imágenes y metáforas... Una poesía de la cercanía, en una palabra. Una salida a la calle oscura en que se ha convertido el juego entre vanguardia y simbolismo, compromiso y creación. Ha optado por no hacer caso al debate, y proponer una vía personal y directa que le ha llevado a ganar el Premio de la Crítica en el 2002, y ser finalista en el Nacional de Poesía del mismo año. Ha traducido al euskera poemas de Raymond Carver, Sylvia Plath, Wislawa Szymborska y Mahmud Darwix, entre otros. Sus poemas han aparecido en revistas literarias de prestigio como *The New Yorker*, *Open City*, *Circumference*, *Washinton Square* o *Saint Ann's review* (todas ellas de EEUU) y han sido traducidos a varias lenguas (Castellano, Inglés, Alemán, Portugués, Gallego, Catalán, Esloveno, Rumano, Checo, Gaélico...). Acaba de publicar el libro-disco titulado *Zaharregia, txikiegia agian. Una manera de mirar. Too old, too small, maybe* (resultado de una serie de recitales en Nueva York, en marzo) junto a Mikel Urdangarin, Bingen Mendizabal, Rafa Rueda y Mikel Valverde.

Para explicar esta recepción lectora habría que diseñar una pequeña biografía, que tuviera en cuenta dos aspectos claves de la personalidad estética que intentamos dibujar. Kirmen Uribe nace en Ondarroa (Bizkaia) en 1970. Cursó estudios de Filología Vasca y tras ganar el Premio de ensayo Bencerro de Bengoa, publica junto a Jon Elordi el estudio *Lizardiren erotismoa* (1996) [El erotismo de Lizardi], una aproximación a la percepción del deseo y el erotismo en José María Agirre, Xabier de Lizardi (1896-1933) uno de los poetas más importantes en la poesía vasca de la época republicana, deudor de la estética modernista y postsimbolista. Pero quizás el momento clave en la concepción de su estética se encuentra en el viaje a Italia, a la Facultad de Filología de Trento, como estudiante del programa Erasmus y toma parte en cursos de doctorado sobre la interpretación de la postmodernidad. Fruto de aquella estancia es el libro *Zazpi leiho, zortzi maratila* [Siete ventanas, ocho pestillos], un trabajo que retoma los cursos recibidos en la Universidad italiana, los resume y reflexiona sobre las características básicas de la postmodernidad, y las aplica a varios novelistas vascos entre los que cabe citar a Bernardo Atxaga (1951-) o Ramón Saizarbitoria (1944-), junto a Anjel Lertxundi (1948-) o Joseba Sarrionandia (1958-). El libro se ha publicado, tras recibir nuevamente el Premio Becerro de Bengoa, pero ha tenido una circulación y distribución escasas. En este punto habría que hacer una pausa para expresar la importancia que esos estudios y esas reflexiones han tenido en la conformación y configuración de una estética personal.

Pero, para llegar a conocer todo el entramado de su éxito habría que señalar que la obra poética de Kirmen Uribe se ha desarrollado en los circuitos artísticos y en los recitales. Tras la publicación de una pequeña plaquette *Ekografia* (1998), dio a conocer el trabajo *Bar Puerto, Bazterreko ahotsak* [Bar Puerto, Voces marginadas] una historia en que se hilaba poesía, música, pintura y video. En este caso Kirmen Uribe utilizaba el modelo que Bernardo Atxaga, y el novelista Joxemari Iturralde (1951-) habían puesto en marcha con la colaboración de Ruper Ordorika en *Henry Bengoa Inventarium* (1985), un compendio de recital de poesía y música. *Bar Puerto* fue un éxito inmediato, de forma que a la vez que se publica el libro *Bitartean heldu eskutik* se daba a conocer un compacto con los cantantes Mikel Urdagarin y Bingen Mendizabal que recoge el título *Bar Puerto*, publica el texto de las narraciones de *Bar Puerto*, a la vez que

se graban las canciones que se incluían en el montaje, acompañadas de otras nuevas. Todo ello hace que, cuando se publica el libro, todo esté dispuesto para una acogida favorable.

Por tanto, reflexión sobre la postmodernidad, traída de una universidad italiana, y socialización de la poesía son las dos bases sobre las que se recrea *Bitartean heldu eskutik*.

El título corresponde a dos referencias textuales. En primer lugar el verso proviene del poema “Bisita” [La visita] que narra la agonía de una enferma de SIDA en un hospital. Ante la muerte solo pide un momento de cariño, el acompañamiento de la mano que le dará calor. No se arrepiente de su vida, no quiere promesas, pero quiere una caricia, un agarradero a la vida. La segunda referencia es también literaria. Al parecer, las últimas palabras del poeta vasco Gabriel Aresti (1933-1975) fueron “Tómame la mano, Meli”, palabras dichas en castellano a su mujer.

A pesar del tono trágico de la referencia textual, el libro *Bitartean heldu eskutik* es un libro vitalista, un libro centrado en el cuerpo, como límite, pero también como casa, como refugio de la personalidad. Como prueba, podemos señalar que el último poema del texto se titula “Maiatza” [Mayo] en contraposición clara al Abril, “mes cruel”, eliotiano. Un Mayo lleno de vida, que refiere una clara actitud ante la vida.

La primera clave del texto es una vuelta a lo esencial, una vuelta a las referencias primeras, a los momentos de intimidad, de vida y de muerte. En el libro la idea de las claves de la humanidad se ofrecen en dos poemas memorables. Uno se llama “Teknologia”: se resumen las vidas de tres generaciones, la primera, la de los abuelos, no sabía escribir, la segunda, la de los padres, escribe ya en una letra adornada, la tercera, la de los hijos, se sirve del ordenador. Pero, si el sistema de escritura ha cambiado siguen resonando las cuestiones claves, ese “Yo bien, tú bien” que el padre escribió desde la mili:

“Dena den, kezakak, beldurrak
beti-betikoak dira, eta izango”
[De todas formas, la inquietud, el miedo
son los mismo, y lo seguirán siendo].

En el poema “Aparte-apartean” [En la lejanía], cuando el padre va a morir, recuerda a los hijos que:

“Aita ohean azkenetan zegoela ere

gorazarre egiten zion bizitzari,
eguna bizi behar dela esaten zigun,
beti arduratuta ibiliz gero ihes dagiela bizitzak”
[Cuando nuestro padre estaba en las últimas

hacia su homenaje a la vida
nos decía que había que vivir la vida,
que la vida huye si uno se preocupa demasiado].

Ese padre que recomienda una vida plena a sus hijos sirve de contraste a la moribunda de “Bisita”. Moribundos que ayudan a reconocer la existencia, moribundos que llaman a la vida y a la caricia, que llaman al cuerpo como sistema de comunicación.

El texto comienza con una cita de John Keats, que habla de una mano que está viva, que acaricia, que se tiende al lector implícito. Una mano que se muestra a través de todo el libro. El poema “Ibaia” [El río] sirve de prólogo. Es un río ya soterrado en la ciudad, un río secreto que sale a la luz en la mano del árbol caído, una mano que pide caricia. A partir de este momento el recorrido vital que se anuncia en el libro se divide en siete capítulos, siguiendo un número mágico de la poesía oral. El primer capítulo habla del cuerpo, de su importancia como forma de creación de una nueva comunicación. Y en la elección de los temas se muestra la importancia de la teoría de la postmodernidad en este texto. El lenguaje del cuerpo viene a recomponer la desconfianza postmoderna ante el lenguaje. Como hemos señalado en diversas ocasiones en este prólogo, la unión entre lenguaje y naturaleza se ha roto en la postmodernidad, el lenguaje puede ser inverificable, existe el relativismo, las realidades dependen del punto de vista de quien habla, ya se “ha roto el ánfora”, ya no existe una única verdad, y la palabra puede que ya no diga la cosa. Existe una sima entre la palabra y las cosas, por eso podemos desconfiar de las palabras, y el cuerpo puede servirnos de nuevo sistema de comunicación y de puente. Todo el libro

de Kirmen Uribe está lleno de puentes, pero el cuerpo es el primero entre las palabras y las cosas.

Pero es un cuerpo que produce un lenguaje que, como recuerda la cita de Margaret Atwood que se coloca en su principio: “Zure gorputza ez da hitza:/ ez du gezurrik esaten, /egiarik ere ez” [Tu cuerpo no es una palabra:/ no dice verdad,/ no dice mentira], mantiene su esencia ambigua, su concepción plural del significado.

El apartado segundo habla de la memoria y de la infancia, de la recuperación de un mundo personal e íntimo de las claras mañanas de la infancia. “Los cuentos de la infancia son los más hermosos”, una cita de Herbert abriendo el periplo por los recuerdos. Es un mundo donde no ha sucedido nada importante, pero por eso mismo, sabe que sabe. Un mundo de metonimias, de recuerdos, de ritos (siguiendo a los pájaros que pasan), de las personas extrañas de las que no se sabe que sufren, porque la infancia también es cruel.

El cuerpo ama, y desea, por eso la tercera sección del libro habla del sexo y del deseo, del amor y del amor que no es amor. Una sección de ocho poemas, nada más. Para hablar de lo que fue, de lo esencial, de un amor que es capaz de convertir en eterno un segundo, el simple segundo de un aliento de caricia, entre el sopor y el soplo.

El cuarto corresponde a un capítulo importante en el libro: los yo que habitan en mí. Un ejemplo de esta poesía libre y cercana es la posibilidad de la ficción. La posibilidad de hablar desde distintas voces, la posibilidad de detentar varias identidades define una de las características de la postmodernidad, y Kirmen Uribe habla desde distintas personalidades. Es un amigo muerto que pide entierro junto a su amigo poeta, que ya está muerto (y que, probablemente, sea el mismo Uribe), o se dirige a un muerto, o es la voz de un preso, o de un moribundo. Todo el mundo habla, y el libro es un compendio de hablas, de voces entrecruzadas, todos dicen y lo que dicen, importa, porque es vital: vive y además ayuda a vivir. Ya existen distintos yos dentro de uno mismo, y el poeta los escucha y les da voz. Escribir es también leer, pero, sobre todo, escuchar, la voz abierta que se oye una y otra vez en los textos. Nuevas voces, nuevas identidades... mestizaje en el corazón de la palabra. Y así esta sección recoge voces extrañas, a veces exóticas, pero que siguen diciendo aquello que importa: “Tú bien,

yo bien”, el toque inaccesible de lo íntimo, de aquello que nos preocupa: la condición humana.

La sección quinta habla, nuevamente del lenguaje: de los lenguajes, de su particular condición de asidero imperceptible de la realidad.

“Inperfektua da hizkuntza, higatu egin dira zeinuak
errotarri zaharrak bezala, ibiliaren ibiliz. Horregatik

ezin da esan Maitasuna, ezin da esan Edertasuna”
[Es imperfecta la lengua, se han borrado los signos,
como la vieja piedra de moler, de moler y moler. Por eso

no se puede decir Amor, no se puede decir Belleza].

Se han acabado las palabras en letras mayúsculas, queda una esperanza interior, personal, pequeña, una vida avisada, un juego de palabras en letra minúscula, donde es posible decir, “mi amor”, y que alguien se lo crea. Porque esa es la única materia de la palabra, aunque, si se llega a decir “mi amor”:

“aitor dut zirrara eragiten didala
dela egia, dela gezurra”
[siento un escalofrío
sea verdad, sea mentira].

En el equilibrio inestable de la relatividad de la verdad la palabra poética se abre paso con forma de una mano que ofrece aún una caricia, una mano que quiere, y que sigue diciendo.

La sexta sección del libro es una sección extraña en la tradición poética vasca, y quizás en la española. Es un diálogo sobre arte, un diálogo entre tradición y vanguardia, una querrela entre antiguos y modernos, si la descripción de esa vieja palabra, “querrela”, no fuera ya poco amable. Bien, sentémenos, aquí tenemos a dos formas de ver el arte, contrapuestas, pero no por ello, menos queridas por el autor de este libro. Gabriel Aresti, el gran poeta vasco de la poesía social, dialoga con Duchamp. Es un diálogo sobre arte, sobre la posibilidad y la realidad del arte, es también un juego de contrastes, de símbolos,

la piedra de Aresti, el símbolo de su poesía social, el significado de un pueblo de piedra, de un símbolo de la duración, frente al cristal de Duchamp, poesía social frente a vanguardia: un juego de asimilaciones, sin embargo, un diálogo para conocerse, para debatir las fuentes y las fuerzas del arte, en una forma poética que busca el debate, un género que proviene de la poesía inglesa, y que puede resultar extraño en nuestra tradición, pero que quizás puede integrarse en la poesía tradicional del bersolarismo (el género de improvisación oral) que continúa el debate en la poesía. Hasta terminar en el examen de Duchamp sobre el arte y la realidad:

“Hik harria eta nik beira.
Ez diagu bikote txarra egiten.
Beirak ezkutukoa uzten dik agerian
Beirazkoak ditun leihoak,
Beirazkoak godaletak,
Beirazkoak hareazko erlojuak”
[Tú la piedra y yo el cristal.
No hacemos mala pareja.
El cristal deja en claro lo oculto.
Las ventanas son de cristal.
De cristal los vasos,
Los relojes de arena]

La vida como valor máximo se presenta en la sección última del libro. Hay una cita de Carl Sandburg que abre el capítulo: una cita que habla sobre el sentido de la vida: “un domingo a la tarde, junto al río/ mientras caminaba ví a una colonia de húngaros/ bajo los árboles, y las mujeres y los niños/ y un barril de cerveza, y el acordeón”. La vida, la vida...Y ocho poemas: con el consejo del padre que va a morir, con el deseo del amigo de ser enterrado junto al poeta, con mayo que se abre, con un camino que empieza desde cero, que puede volver atrás y comenzar de nuevo.

Toda revolución poética necesita de una revolución del lenguaje. Nada hay tan nuevo como lo que vuelve de otra forma, con otra cara. Y Kirmen Uribe ha pretendido una nueva formulación de la palabra

poética, que resulta a la vez tan tradicional: la palabra que diga, y a la vez tan “traduccional”: la palabra que diga la cosa.

Bajo este libro yace una persona, yace una situación extrema, la muerte de un ser querido, la muerte del padre, pero pocas hacen pensar en una poesía confesional, todo tiende a la creación de voces que dicen y dicen, y se interrumpen en el decir, y se complementan en el acoso a las cosas, al ser. Es una poesía que nace de un sentimiento que puede disfrazarse, ficcionalizarse. Así son muchísimas las voces que se escuchan en el libro: el amigo muerto que habla, el padre que habla, la hermana que va a morir, que habla en “Bisita” y los médicos, que en el mismo poema diagnostican un futuro incierto, y la enferma de al lado que se queja, y la madre que oye y el hermano que llega, y el padre que ya no tiene fuerzas de entrar en la habitación... y las putas nigerianas, las hermosas frases de los sherpas de Bhutan, y de los desterrados, y de los moribundos y Gadda, el escritor italiano sobre el que se escribe:

“Izan ere, zatietan datza
errealiatearen muina”
[En el fragmento está
la clave de la realidad].

El libro de poemas de Kirmen Uribe está escrito con el fragmento del recuerdo y de la creación poética.

Jon Kortazar
Catedrático de Literatura Vasca
Universidad del País Vasco

კირმენ ურიბე მშვიდი რევოლუცია

2001 წლის ბოლოს კირმენ ურიბეს წიგნის „მომკიდე ხელი“ გამოქვეყნება მეოცე საუკუნის 90-იანი წლებისა და ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისის ბასკურ ლიტერატურაში მშვიდი რევოლუციის მაუწყებელი გახდა. ხსენებული განპირობებული იყო არა მხოლოდ იმ გარემოებით, რომ გაყიდული წიგნების რაოდენობამ ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა და ახლა, როდესაც ამ სტრიქონებს ვწერ, უკვე მის მეოთხე გამოცემას ვფურცლავთ, არამედ იმით, რომ კრებულის ესთეტიკამ გამოავლინა ცხადი და უტყუარი კავშირი ოდენისა და ელიოტის პოეტიკასთან, განახორციელა ისტორიული და თანამედროვე სირთულეების ანალიზი და შემოგვთავაზა თანამედროვეობისადმი ახალი მიდგომა, უფრო ახალი, ვიდრე პოსტმოდერნიზმმა. ეს არის პოეზია, რომელიც „ასახელებს საგნებს“ და, ამავე დროს, არ არის გაჯერებული ზედმეტი სიტყვებით, სახეებითა და მეტაფორებით... ეს სიახლოვის პოეზიაა. პოეტი ქუჩაში სეირნობს და ამ დროს გარდაიქმნება თამაშად ავანგარდსა და სიმბოლიზმს, კომპრომისსა და ქმნილებას შორის. მან გადაწყვიტა, უპირატესობა მიენიჭებინა არა დებატისთვის, არამედ შემოეთავაზებინა საკუთარი, პირდაპირი გზა, რომლის განხორციელებისთვისაც მას 2002 წელს კრიტიკის პრემია მიენიჭა, ხოლო ამავე წლის ბოლოს კი – პოეზიის ნაციონალური პრემია. ბასკურ ენაზე ურიბემ თარგმნა რაიმონდ კარვერის, სილვია პლატის, ვისლავა შიმბორსკასა და მაჰმუდ დარვიქსის ლექსები. მისი ლექსები დაიბეჭდა ისეთ ცნობილ ჟურნალებში, როგორიცაა “The New Yorker”, “Open City”, “Circumference”, “Washington Square” და “Saint Ann’s Review” (ყველა აშშ–ში), რომლებიც თარგმნილია სხვადასხვა ენაზე (ესპანურზე, ინგლისურზე, გერმანულზე, პორტუგალიურზე, გალისიურზე, კა-

ტალონიურზე, სლოვენურზე, რუმინულზე, ჩეხურზე, ირლანდიურზე...). უახლოეს პერიოდში გამოიცემა მისი წიგნი-დისკი სახელწოდებით „მეტად ძველი, მეტად პატარა, ალბათ“ (რაც წარმოადგენს ნიუ-იორკში ჩატარებული გამოსვლების ნაკრებს), რომლის თანავებებიც არიან მიკელ ურდანგარინი, ბინგენ მენდისაბალი, რაფა რუედა და მიკელ ვალვერდე.

მწერლის პოპულარობის ასახსნელად ურიგო არ იქნება მისი მოკლე ბიოგრაფიის განხილვა, რაც ლიტერატურული ესთეტიზმის საფუძველს წარმოადგენს. კირმენ ურიბე დაიბადა ონდაროაში (ბისკაია) 1970 წელს. მან შეისწავლა ბასკური ფილოლოგია, მიენიჭა ბენსერო დე ბენგოას სახელობის პრემია, ხოლო 1996 წელს კი, იონ ეროლდთან ერთად, გამოაქვეყნა ნაშრომი („ეროტიზმი ლისარდის შემოქმედებაში“), რომელიც შეეხება ხოსე მარია აგირეს (1896–1933), რესპუბლიკური პერიოდის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ბასკი პოეტის შემოქმედებაში სურვილისა და ეროტიზმის პერციფციას, რომელიც მოდერნისტული და პოსტიმოდერნისტული პოეზიის კულტივირებას ახდენდა. ვფიქრობთ, რომ ურიბეს ესთეტიკის ჩამოყალიბებაში გარდამტეხი იყო მისი იტალიაში მოგზაურობა და სწავლა ტრენტოს უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტზე, ერაზმუსის პროგრამის ფარგლებში, სადაც მან მოისმინა კურსი პოსტმოდერნიზმის ინტერპრეტაციის შესახებ. ამის კონკრეტული შედეგი გახდა გამოქვეყნება წიგნისა „შვიდი ფანჯარა, რვა საკეტი“, რომელიც ასახავს და აჯამებს იტალიაში მიღებულ ცოდნას და გვთავაზობს მსჯელობას პოსტმოდერნიზმის თეორიული საფუძვლების შესახებ, რომელსაც უსადაგებს ბასკ რომანისტთა ტექსტებს, მათ შორის: ბერნარდო აჩაგას (1951 –), რამონ საისარბიტორიას (1944 –), ანხელ ლერჩუნდის (1948 –) და ხოსება სარიონანდიას (1958 –). წიგნი მას შემდეგ გამოქვეყნდა, რაც მან მიიღო ბესერო დე ბენგოას პრემია. ამის შემდეგ, ურიბესთვის აუცილებელი გახდა მცირე შესვენება, რათა გამოეხატა ის მნიშვნელობა, რომელიც გააჩნდათ ამ შესწავლასა და მის ანალიზს პირადი ესთეტიკის ჩამოყალიბებაზე.

ურიბეს მთელი წარმატების ასახსნელად აუცილებელია მისი პოეტური შემოქმედების განხილვა, რომელიც იქმნებოდა სამხატვრო შეხვედრებისა და გამოსვლების დროს. მცირე ტექსტის გამოქვეყნების შემდეგ („ეკოგრაფია“, 1998) გამოიცა ავტორის